

ПРОЗА

Збірка новел та оповідань

ЗМІСТ

1. СТРУМОК НА ВИРІСТ
2. ОЧІ КОЛЬОРУ МОЛОДИХ ЛОПУХІВ
3. ДВІСТІ ДВАДЦЯТЬ ДВА...
4. СМС
5. ВІЛЬНЕ ПАДІННЯ
6. МІНА
7. НЕПРОЧИТАНА ДОЛЯ
8. ДЯДЬКО ЛИПЕНЬ
9. ЖИТО
10. СУШЕНА ГРУШКА
11. СПОКУТА
12. СВЯТВЕЧІР

СТРУМОК НА ВИРІСТ

Він став гірше вчитись. Батьки, зайняті повсякденними клопотами, цього не помітили. Але, якби і помітили, навряд чи змогли б щось змінити. Його можна було заставити щось робити, але гарний результат він показував лише тоді, коли йому це подобалось. А подобались йому на той час далеко не хімія з алгеброю. Йому подобалась Вона. Він топився в її карих очах. Він помирав від її байдужості і воскресав від її посмішки. Її присутність позбавляла його мови і тільки вночі, сховавшись з ліхтариком під ковдру, він давав волю почуттям. Так народились його перші вірші. У них він обожнював її, молився на неї, у них він був сміливим.

Одного разу, коли ночі такі ж короткі, як і тіні від місяця, він наважився запропонувати їй руку і серце. Руку, яка стискала букет насмішкуватих ромашок і серце, що

вистрибувало від хвилювання з грудей. Краще б він цього не робив. Вона вбила, затоптала його кохання в пил сірої буденності єдиною фразою: «Ти мені нецікавий». Реготали солов'ї, а насмішкуватий місяць, упавши з розкритого навпіл раною Чумацького шляху неба, розбився на тисячі скалок в росяній траві. Вона пішла, переступивши через струмок, який назавжди розділив його життя на дитинство і юність.

Він не забув її. Вона не зникла з його життя. Навпаки, вони потоваришували, але назавжди були приречені ходити по різні сторони Струмка, який, протікаючи через роки, ставав все ширшим і ширшим.

Багато води витекло з того Струмка. З роками він виріс у Річку, через яку вони могли тільки перегукуватись.

29.04.08

ОЧІ КОЛЬОРУ МОЛОДИХ ЛОПУХІВ

Вона була просто цибате дівчисько з сусідньої вулиці. Вони разом пасли корів, бовтались у мальовничому ставку, грались вечорами в піжмурки, інколи разом, ватагою повертались зі школи. Він не звертав на неї ніякої уваги, адже у нього була його Мрія. Його Альфа і Омега від погляду насмішкуватих карих очей якої у нього завмирало серце – її старша сестра. І, навіть, врятувавши одного разу їй на ставку життя, він не придав цьому випадку ні найменшого значення.

Та його чисте, наївне кохання розбилось об насмішкувату байдужість його «Ларіної» місцевого розливу.

Як це було боляче і принизливо! А тут іще це зеленооке дівчисько-очеретинка із

своїм зверхнім поглядом. Ой, як невчасно вона його передражнила, як невдало вона пожартувала. Згадуючи згодом цей випадок, він від сорому вкривався густим багрянцем. Але то було потім, а тоді він мстився їй за всі свої хлоп'ячі образи. Мстився жорстоко: реп'яхи в косу, жабу за пазуху, а, щоб не верещала, рота запхав листям лопухів. А на довершення помсти, як трофей, було відібрано мідну каблучку із штучним камінчиком кольору листя молодих лопухів і її очей, які згодом зведуть його з розуму і стануть на все життя дороговказною зіркою. Та все це буде згодом, а тоді він мстив за своє найбільше, найнещасливіше кохання, розтоптане іншою, з іншим кольором насмішуватих очей.

...Навколо веселились його друзі і знайомі, вправляючись в танцях під перший на селі касетний «Воронеж», який голосом Анни Герман розповідав про те, стільки разів «цвітуть сади» в її душі. А йому було сумно. Чи тому, що проводжав до війська товариша, чи від того, що цвіт його кохання осипався ще рік тому. Його погляд бездумно перескакував з обличчя на обличчя, аж доки не спіткнувся об таке ж самотнє обличчя. Він скоріше здогадався, чим впізнав її. Ту, яку іще рік тому він оскаженіло «годував лопухами». Це було, як в казці про гідке каченя. Від подиву він вперся в неї дурнуватим, некліпаючим поглядом, подумки «пережовуючи» метаморфози, що відбулися з його сусідкою. Захопившись спогадами, він не відразу й помітив її відсутність, а помітивши, кинувся наздоганяти. Наздогнавши на порозі домівки, він вчепився в її тендітну руку міцніше реп'яха, якого нещодавно заплутував їй в косу.

Він в ту мить не усвідомлював навіщо це робить, але, як папуга повторював: «Зачекай, не йди». Він не чув ні її обурливого «відпусти», ні приглушеного шепоту «мені боляче». Отямився лише від скрипу гальмів автомобіля її батьків.

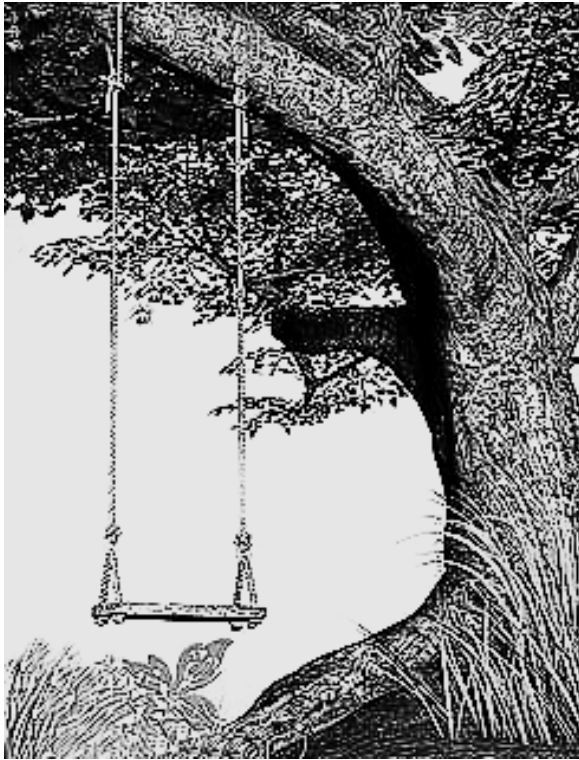
Вже давно згасло світло лампи в її вікні. Вже відгомоніли найпізніші гості із проводів. Село засипало. І тільки парубійко Вітер гнав по квітневому небу отару неслухняних хмаринок, посвистуючи на ватажка отари Місяця, жартуючи посмикував за коси молоді вишні. Можливо, що саме той розбишака і роздмухав у душі самотнього кучерявого юнака напівзгаслу жарину кохання.

На календарі був день народження лисого вождя, а як виявилось став днем початку довгого, наповненого авантюрними пригодами етапу життя. Днем народження кохання до Мавки з очима кольору молодих лопухів...

06.05.08

ДВІСТІ ДВАДЦЯТЬ ДВА...

22...122...222. От і все. Пробач. Перестали скрипіти дідусі-дуби, на чийх старих плечах висіла величезна гойдалка. Саме вона, як маятник годинника-гіганта, тільки що відрахувала двісті двадцять два злетити в зоряне небо і таких же захоплюючих падінь. Так він відзначив місячний ювілей свого відкриття. Відкриття своє зеленоокої Америки, своєї зірки. Саме місяць тому, 22 квітня, вона вибухнула в його душі «зверхною» емоцією, породивши цілу галактику думок і переживань. Що це було? Чи збіг обставин, чи закономірна випадковість – він і сам іще не зрозумів. Це іще не було кохання. Жарина почуття до її старшої сестри (почуття, яке спалювало душу, і яке, на його думку було бездушно розтоптане) не тільки жевріла, вона пекла йому серце. Його душа, як гойдалка, злітала в небо, коли він зустрічався з поглядом зелених очей однієї і падала, розбиваючись на друзки,

дивлячись в слід смолянистим кучерям свого кирпичного, першого кохання.

Маятник зупинився.

«Дурень», – сказала вона, зіскочивши з дощок гойдалки, і побігла геть, збиваючи із сонної трави срібло роси. Місяць, як і рік тому, реготав на повний рот, але цей сміх, хоч і розбивався на тисячі росяних друзок, вже не колов, а, навпаки, кришталевим дзвіночком дзеленчав: – «Дурень, дурень, дурень». Але сьогодні «дурень», з її вуст, звучало найвищою нагородою.

Того вечора він не посмів її проводити. Він «відійшов в тінь», звикаючи до нового почуття, але тільки до 22 числа наступного місяця.

... Цей місяць видався йому вічністю.

Він став уникати друзів. Він став неуважним. Його, як метелика, приманювало світло лампи в її вікні, лампи кольору її очей. Вона, наче навмисне, не вимикала її далеко за північ, і Він годинами стовбичив за десять кроків від її вікна, п'яніючи від медового запаху цвіту акації. Його душу гріло світло у її вікні і тільки. Його для неї не існувало, адже її принцом був інший..., за іронією долі, його шкільний товариш.

...Нарешті. З якою насолодою він відірвав листок календаря датований 21 червня. Як вчасно зацвіли піони. Як вчасно загуляв задавака Місяць. Як вдало він придумав, щовечора підгодовувати сусідських псів. 22..., 122,...200, а йому все мало і мало. Він ризикував. Красти квіти у своєї вчительки – було вершиною нахабства, але не вистачало 22 піони, які так зухвало бовваніли на її грядці.

Він тікав від неприрученого розлюченого пса. Він біг не відчуваючи під собою землі. Він летів на крилах мрій, він летів, він справді летів...

Отямився він, коли ранок вже запалив край неба. Він лежав під порослою чебрецем стрімкою стіною, закинутого пісчаного кар'єру, не в змозі поворухнути ні руками, ні ногами, а навколо лежали розкидані піони. Стрімка стіна кар'єру. Як він міг про неї

забути? Адже стільки разів, разом із хлопчачками, вони демонстрували майстерність десантування з неї. Але ж забув, як згодом забув і про цей прикрий випадок.

Він згадає про нього лише через 14 років, вийшовши з анестезії після операції на хребті і побачивши над собою її згорьовані, наповнені сльозами зелені очі. Але це буде потім, а тоді він дивився на нависаюче над ним тисячооке зоряне небо, яке струшувало на нього зоряний пил Чумацького шляху...

...Пересиливши біль, ховаючись в ранковому тумані, він поспішав до її двору. Не в змозі подолати, як завжди зачинену хвіртку, він, знемагаючи від болю, встиг перекинути квіти через паркан до порогу, за мить до того, як її бабуса відхилила двері веранди. Стареньку ледве не вхопив «Кіндратій». Та, будучи мудрою жінкою, вона швидко впоралась із здивуванням, викликаним різкою зміною кольору подвір'я. Так само швидко вона розгадала і таємницю квіткового килима, помітивши зникаючу постать кучерявого лобуряки із сусідньої вулиці.

Не здіймаючи галасу, вона розбудила старшу онуку і вивела її босоніж на піоновий килим. І доки та очманілим поглядом оглядала подвір'я, старенька, змовницьки посміхаючись, мовила: «Отож!».

«Отож!» – подумки передражнила Вона стареньку, а в голос фиркнувши «Дурень», заходила збирати розсипані піони. І саме в ту мить, коли вона підняла останню квітку, щось торкнулося її щоки, майже не чутно, як пір'їнкою, як подихом вітру. То, падаючи з 222 піона, змахнув крилом заспаний бешкетник Амур.

14.05.08, 6-00.

СМС: «Дякую, в мене все добре. Прошу тебе, не телефонуй мені більше».

Земля вкотре впала на нього. Він довго стояв під душем, згадуючи тугі струмені тієї літньої зливи, коли вони розлучилися вперше. Вона поволі зникала в сірій пелені дощу, зневажена його колючою фразою про її обов'язок перед сім'єю. Вона зникала в дощі, гордо несучи своє тіло, наповнене новим життям, навіть не здогадуючись, що забрала з собою частину його душі. А Він стояв, задавивши в горлі прохання повернутися, не здогадуючись, що втратив її на довгі роки. Він не гукнув її повернутись, натомість, 15 років поспіль, Вона гукала йому у снах.

Пройшло багато часу, перш ніж одного ранку Він, звично переглядаючи повідомлення в соцмережах, відчув, що провалився в Небо. Іще не дочитавши до кінця фразу, він побачив, як із пелени часу, немов із сірого дощу наближається силует його потаємної пристрасті, його невгамованого бажання.

Його тремтячі пальці настукували на клавіатурі єдину фразу: «Не зникай».

Es! Він, як хлопчисько, підстрибнув від радості, отримавши в повідомленні її номер телефона. Він говорив не зупиняючись, наче боячись, що не встигне сказати їй всі слова, накопичені за 15 років.

Вони зустрілися серед столичного мурашника. Розмова не клеїлась. Вони обоє

боялися розчарувати.

Потім... було потім. Їхні короткі зустрічі були схожі на прискорений перегляд фільму. Здавалося, вони намагаються, у відведені години, втиснути згаяні роки і це згубило їх. Він мусив би пам'ятати, що палять вогнище, але гріються біля його жару. Полум'я емоцій освітило їхні силуети, і вони побачили в залапаному чужими руками дзеркалі себе: чужих, оточених валізами своїм страхів і зобов'язань. Вкотре Земля впала на Нього розбивши його душу на скалки сумнівів і здогадок..

03.2009

ВІЛЬНЕ ПАДІННЯ

Те, що відбувається – для мене не нове.

Це схоже на стрибок без парашюта. Перший раз страшно. Другий – смертельно страшно.

Боїшся не висоти, а переступити край. Чому? Тому що знаєш, що переступивши його, ти відчуєш політ, вільне падіння. Воно перехоплює подих, паморочить голову, позбавляє відчуття реальності. І, коли приходиш до тями то уже не ти, а земля падає на тебе, і ти розсипаєшся на тисячі пазлів. І, щоб знову повернутись у буденне життя, насамперед, потрібно ці пазли зібрати.

Я вже не раз насолоджувався вільним падінням і знаю, чим це закінчується. Спочатку, я опираюся кроку за край, а потім, коли так солодко падати в небо, хтось рве кільце парашюта. Або, що іще гірше – його, парашюта, взагалі немає.

03.2009

МІНА

Сонце, пробиваючись крізь крону шовковиці, штрикало своїми гострими промінчиками мені межі очі, заважаючи добре прицілитись у барабульку носа баби Харити, яка спершилась спиною на штахет паркану, дрімала на лавці у холодку.

...Пластикова кулька, випущена із мого новенького червоного «левольвера», сухо клацнула об бабусин ціпок, якого вона тримала у своїх покручених роками важкої праці пальцях. Стара, спроквола відкривши одне око, стрепенулась, побачивши направлене на себе дуло. Згодом зрозумівши, що дрімота перервана власним внуком, вона зі словами: «Ах ти ж паразіт...» - стала загрозливо піднімати свого, відполірованого мозолями, ціпка.

Чи то бабусі теж заважало цілитись сонце, чи то я був дрібний та прудкий, але ціпок цього разу мене не наздогнав. Плутаючись у кучерявому спориші, я чкурнув за ворота.

Шляхом, піднімаючи куряву, котив коліща «таратайки» сусідський Мишко.

Оскільки Мишко був старшим за мене на рік і вже готувався до школи, а Тольок на вулиці було двоє: Великий і Малий, то і гукав він мене звичним – Толька Малий.

- О, Толька Малий! Давай мінятись. Я тобі «таратайку», а ти мені пострілять із «револьвера».

Обмін був неповноцінний, адже за право постріляти свої «таратайки» вчора мені уже давали і Володька, і Толька Великий, і навіть четвертокласник Василь «Тумба». Крім того, кулька залишилась у шпориші, біля баби Харити, озброєної літаючим ціпком. Зчастувати останнього мені не кортіло, тому, відкопиливши нижню губу, я сказав:

- Ні!

- А хочеш, я тобі міну покажу? – не вгавав Мишко.

- Міну? – я аж рота роззявив від несподіванки. І ще б, адже гратись справжньою зброєю – це була прерогатива старших хлопців, які потайки приносили її із пасовища.

- А не брешеш? – недовіжливо перепитав я.

- Зуб даю, – тикнув Мишко у губи, за якими темніла дірка від недавно випавшого зуба. Старші хлопці казали, що його йому виперділа кобила Галя, коли він катався на возі із дядьком Іваном, батьком Тольки Великого, що працював ветлікарем.

Міна – це звучало так заманливо, по-дорослому, що я прожогом кинувся під ноги баби, і ще та не встигла підняти ціпок, як я уже стояв перед Мишком, затиснувши в долоні пластмасовий набій свого «левольвера».

Ігноруючи бабині погрози, ми удвох із Мишком чкурнули від двору.

Стріляючи з мого «левольвера» по горобцях, що голосно цвіріньчали на вишнях обабіч дороги та озираючись навкруги, Мишко впівголосу розповів, як підслухав на колодах у старших хлопців про міну, яку ті знайшли у Яру і заховали біля городу Саньки Мущихи.

При згадці про Яр, в мене відпало бажання дивитись на міну, адже я чув розповіді баби про спалену там німецьку машину і вбитого чоловіка. Та признаватись у цьому було не по-пацанські. Якщо Мишко розповість про це старшим хлопцям, то мене гонитимуть, як Людку Малу, сусідське п'ятирічне дівча. Та й можливість побачити справжню міну надавала мені хоробрості.

Покинувши «таратайку», ховаючись у «німецькому» бур'яні, яким заріс пустир за садибою Івана «Бабака», ми наближались до Яру. Вимитий протягом століть талими та дощовими водами, він починався з невеликого рівчака за городом Івана «Киндера» і, розширючись, переростав у широку балку, по схилах якої, на городах біліли хустками тітки, підгортаючи картоплі. Там було не страшно, а ось зарослий бузиною, старими вишнями і терном рівчак, на дні Яру, напроти городу Саньки Мущихи, лякав нас, дихаючи вологою прохолодою. Тримаючись за руки і раз у раз оглядаючись, жахаючись колючих дотиків будяків і сполоханих птахів, ми спускались в саму Таємницю. Обережно ступаючи по вологому рівчаку, я раптом відчув, як завмер Мишко, болісно стиснувши своїми пальчиками мою долоньку.

- Дивись, – ледь чутно прошепотів він, показуючи поглядом кудись собі під ноги.

Я опустил до низу очі, прослідкувавши за його поглядом, і теж завмер. Спочатку мені здалося, що під ногами лежала звичайна пляшка від сидру, в якій мій батько розливав із бочонків перебродивше вино, але придивившись, я зрозумів: це справді міна. Мої пальчики гладили її, уже вкриту ржавчиною, але іще гладку поверхню, і мій страх поступово змінювався іншим почуттям. Подібне я відчував пізніше, коли вперше брав до рук батьківську рушницю, а в армії – бойовий автомат. Це почуття на мить дозволило мені відчути себе рівнею із старшими хлопцями – я тримав у руках не пластмасового «левольвера», а справжню зброю.

Це потім, пізніше, були великі від захоплення очі Людки Малої і повні жаху її баби Гапки, що навідалися на дзвін металу, коли ми з Мишком викресували міною іскри із каміння біля його двору. Це потім були підзатильники старших хлопців, які після батьківського офіцерського паска сприймалися мною скоріше як жест визнання своїм, чим приниження. Це пізніше були «катушки», «штуцери», «самопали» і вибухові пакети. А іще були чотири знайдені міни і один снаряд, але емоції, які все це викликало, тьм'яніли перед тим першим, незабутнім відчуттям металу зброї із мого далекого дитинства. Це вже набагато пізніше я зрозумів, що в ту мить я вперше заглянув в очі смерті.

22.01.2012, 3.00

НЕПРОЧИТАНА ДОЛЯ

*«Сьогодні пам'ять з пляшкою вина
Вдосвіта пошкрябалася в двері...»*

Сьогодні вдосвіта хтось пошкрябався в двері мого сну. Закутавшись в халат, я пішов відкривати. За порогом, спершись плечем на одвірок, закутана в прозору шаль, стояла Пам'ять. На обличчі читався вічний, так до кінця не спізнаний чоловіками, монолог із запитань-відповідей: «Я йшла повз твій сон, згадала тебе... Ти радий? Ні? Звичайно, я розумію,.. інколи була не справедлива до твоїх почуттів... Ти впустив? І над всім цим звабливо-поблажливий, притрушений інієм ліні, погляд зелених очей....

Відступивши, впускаю гостю...яка з котячою грацією і манерою поведінки переступає поріг, обводячи оцінюючим поглядом моє помешкання...

Запрошую в крісло... Поставивши на стіл відкорковану пляшку солодкого «Морфея» і недопитий келих вона сідає на край крісла... Помахом руки запрошує налити й собі... Поки я іду за келехом вона, вставши, підходить до полиці з книгами... Вернувшись застаю її, перебираючою тендітними пальцями корінці книг. І, з соромом, розумію, що давно не прибирав з них порох... Зупинившись на одній, вона витягує її із стосика і повертається в крісло.

– А я й не здогадувалась, що в тебе така колекція чужих долі. Ти їх всі читав?

– Та, ні – відповідаю, сідаючи навпроти. Щось знаходив сам, зацікавившись назвою чи авторством і поспіхом прочитував, «ковтаючи» мов зголоднілий, не відчуваючи смаку. Щось рекомендували і починаючи читати із поваги – захоплювався. А щось дарували..., як правило, з яскравими палітурками – ці, майже всі не читані. Були й залишені після дружніх вечірок скромні брошури, чимось схожі на дівочі щоденники. Вони випромінювали якесь інтимне тепло, але читати їх не насмілювався...

– А цю? – вона показала на взятую з полиці книгу.

Книга була знайома. Скромна, але з смаком зроблена палітурка була гарною на вигляд і приємною на дотик. Я пам'ятав звідки вона у мене і навіть згадав ті почуття, коли поривався, декілька разів, її прочитати. Нажаль, щоразу, хтось мене відволікав...

– Бачу, що перегортав, але не читав. І скажу тобі – даремно. Вона підсунула келих, – налий.

Взявши наповнений солодким нектаром келих, вона піджала на крісло ноги і поклавши на коліна книгу перегорнула першу сторінку... Я теж пригубив із свого келиха.... З кожним прочитаним нею слово, мене все щільніше огортала ковдра спогадів, повертаючи в атмосферу веселої студентської вечірки... Гомін застілля, усміхнені обличчя і, раптом, відверто-допитливий погляд... Звук перегорнутої сторінки повернув мене у дійсність... За вікном сірів досвіток, а в душі тремтів жаль за непрочитаним...

ДЯДЬКО ЛИПЕНЬ

Дядько Липень, обпершись мозолистою долонею правої руки на кісся з грабками, стояв серед, розбитого колесами великого воза, яким возили снопи, Чумацького шляху. Його босі ноги по щиколотки потонули в гарячому зоряному поросі. В лівій руці він тримав плетеного з рогози кошика, в якому лежав вузлик з окрайцем хліба та червонобокими абрикосами. Був він одягнутий по-сільському, просто: у виткані з білого гречаного цвіту полотняні штани і таку ж сорочку, помережену зеленими польовими межами, з вкрапленням голубих хрестиків "петрового батога". З під широких крис солом'яного бриля, з добрим, трохи лукавим прищуром, на світ дивилися сіро-голубі очі. А в пишних пшеничних вусах, в яких цвітом деревію де-не-де пробивалася рання сивина, заплуталася бджола, і дядько, смішно закопиливши губу, намагався її здмухнути легеньким вітерцем. А обабіч, куди не глянь, коливалося від його гарячого подиху, золотими хвилями, пшеничне море...

21.07.2019

ЖИТО

Перша Світова війна. Десь в Європі.

Жито... Воно коливалося хвилями під лагідним вітерцем і шелестіло колосками так по-рідному, наче вони на мить опинилися не в чужій ворожій Угорщині, а в такій далекій Макіївці...

Чомусь пригадалося, як люба Харита, збираючи до війська, нанизала його натільний хрестик на сплетену з трьох ниток заполочі косичку. Червона – це моя любов то тебе, говорила вона, одягаючи хрестик йому на шию, чорна – це мій смуток від розлуки, а блакитна – це твої очі, які ти подарував нашому синові...

- Трохиме, ти чуєш як заливається жайвір? – промовив, тамуючи подих, своєму побратиму-земляку Кузьма.

- Чую. Наче у нас на Сіраковому полі...

- Як там моя Харитина, як мій первісточок?

- Ех, Кузьма, знайшов же ти час душу бентежити. Тут би живим з цієї халепи вибратися. Ну що, повземо до лісу.

- Так, лишень гляну чи не йдуть за нами мадяри...

Кузьма, спираючись на руку, став спинатися на коліна. На краю поля, що простиралося зразу за околицею міста, куди вони так невдало сходили на розвідку, стояла ватага вояків із скинутими гвинтівками, вдивляючись у напрямку лісу...

- Ну що там? – запитав Трохим.

Чи то мадярські гонведи були такі пильні та гострозорі, чи то зрадницьки блиснув у кокарді промінець сонця, але у посвист жайвора вплився посвист куль... Та Кузьма його не почув...

Трохим, провівши рукою по закривавленому чолу, закрив своєму побратимові очі, в яких синь неба вже скресала під подихом смерті.

А в цей час, за тисячу кілометрів, у бідній селянській хаті, молодиця різала окрась хліба, готуючи трирічному сину «тюрю». Раптом в шибку, камінчиком, вдарилась пташка, тріпнулося, мов від помаху крилом, полум'я лампадки, гострий біль пронизав порізану пучку. Жінка зойкнула, злякавшись заплакав малюк, вона, підхопивши його на руки, стала зціловувати сльози з таких рідних, кольору серпневого неба, очей, а в грудях, чомусь замлоїло серце. Воно так само замлоїло за два роки потому, коли, відчинивши на стук двері, вона побачила Трохима, що стояв за порогом потупивши очі, незграбно мнучи рукам шапку.

Друга Світова війна. Десь в Європі.

Марта збирала Пауля до війська. Розуміла, що має йому сказати правду і не змогла. Занадто виразна була ейфорія в його очах, ейфорія від переможного поступу Вермахту варварською Росією. Тільки й хватило духу вкласти йому в долоню натільний хрестик, як талісман його батька Казіміра, який за її легендою помер від ран далеко на Сході, у

рік, коли той народився. Натільний хрестик був нанизаний на сплетену з трьох ниток заполочі косичку: «Синку, – шепотіла вона, – червона нитка – це моя любов до твого батька і до тебе, чорна – це мій смуток від розлуки, а блакитна – це твої очі, які тобі подарував батько. Не розлучайся з ним. А якщо доля раптом приведе тебе до містечка Сміла, то знайди в його околицях село Макіївка і привези мені звідти пригірщ землі».

Уже зникла за обрієм колона автомобілів, у якій їхав на фронт її синочок, а вона все картала себе за слабодухість, за те, що так і не сказала йому, хто насправді його батько. Не сказала, що той, чий очі успадкував її син, насправді ніякий не Казімір, а Кузьма, тяжко поранений полонений солдат з далекої України, якого молода сестра милосердя з Червоного Хреста виходила в шпиталі. Вона довго не розуміла, що шепотіли його спалені гарячкою губи, але відразу закохалася в його очі. Очі, які, мов небо, ставали то блакитними, то сталеві-сірими...

Спогади розбурхали її душу, і сльози срібними намистинками стікали по її ще вродливому обличчі. Вона плакала не від горя, вона плакала від спогадів про втрачене щастя, яке було таке ж коротке, як і літня ніч, коли вона зачала Пауля. Він не дочекався його народження, він не знав, хто народиться, але вона запам'ятала, як світилися добротою його очі при спогадах про свою Батьківщину та синьоокого малюка.

Друга світова війна. Україна

Навколо гриміло, як під час літньої грози. От тільки замість граду по погребіщу барабанили осколки та груддя вирваної близькими вибухами землі. Харита з чоловіком та внуком ховалися в погребі, здригаючись від кожного вибуху і посвисту куль над головою. Раптом двері ривком відчинилися, і земляними сходами, гупаючи кованими чобітьми, ледве не скотився німець. Мов навздогін, крізь відчинені двері в земляну стелю «шиї» з посвистом вжалило декілька куль. Сховавшись за стіною і розгледівшись, німець, побачивши перелякані очі сусідів по схованці, забельмотів: «Гітлер капут! Гітлер капут!». Раптом угорі, на фоні неба, з'явилася постать німецького офіцера, щось зі злістю вигукуючого в темряву погреба. Солдат, враз зіщулившись, як підліток, з такою тугою глянув на Хариту, що та мимоволі відірвала від грудей і простягла йому вузлик з пригірщею жита. Їхні очі зустрілися на якусь коротку мить, та їй здалося, що вона дивилася в очі свого сина. Згодом, пораючись біля печі, під сонне сопіння і храп десятків радянських бійців, що покотом лежали на устеленій соломою долівці її хати, вдивляючись у мерехтіння жаринок у печі, вона не могла стерти з пам'яті обличчя того молодого німця, що намагався сховатися в погребі і позбутися нав'язливого відчуття, що вона це обличчя вже десь бачила. Вона гонила цей спогад, але він знову і знову повертався, і чомусь це її не дратувало.

Наступного дня, по обіді, несучи з берега від кринички воду, зустріла сусідів: старого Матвія та погодуку внука, Марію.

– Німців прикопували на перехресті за лісом, – мовив Матвій. – За ніч з них навіть спідні познімали. Хоч і вража кров, та все ж не по-людськи, не по-людськи...

– Так їм і треба, – озвалася Марія. – Бачили ж, діду, того, що біля вказівника на Макіївку лежав з вузликом жита, що всохло в кров. Тож у когось з наших відібрав. Будь вони прокляті... Мало йому, бачте, жита було, так він ще й земельки нагрів у вузлик, та ще й ниткою з хрестиком зав'язав. Наший хрестик, православний, та ще й на косичку із заполочі червоно-чорно-блакитної був нанизаний. Напевно, в когось з наших поцупив, фріц проклятий.

Сказані Марією слова затекли Хариті гарячим воском прямо в серце. І не так від

згадки про жито, як про хрестик на заповні. Знову замліло в грудях, розтеклася по сірому від кіптяви снігу з перевернутих відер вода, а губи ледь чутно шепотіли: «Червона – це моя любов до тебе, чорна – це мій смуток від розлуки, а блакитна – це твої очі, які ти подарував нашому синочку».

Третє тисячоліття. Україна

А ще за 75 років по тому, блукаючи нетрями світової павутини, такі ж очі, кольору серпневого неба, зачепилися поглядом за світлину з надгробком на старому сербському кладовищі угорського міста Секешфегервар, на якому були викарбувані ім'я та прізвище його діда...

17.11.2019 р.

Смола Аким	1890-1917
Смоленов Ефим	-1916
Соколов Александр	1889-1916
Солтиков Иван	-1916
Сосов Дмитрий	1893-1917
Столяров Владимир	1891-1917
Стулов Николай	1889-1917
Танасенко Степан	1895-1917
Терещенко Кузьма	-1917
Тики Пётр	1884-1916
Тимерещик Ананий	-1915
Тимофеев Дмитрий	1893-1917
Топков Иван	1886-1916
Трофименко Федосий	-1915
Тубверидзе Кирилл	1894-1916
Угринов Спиридон	1896-1917
Файтел Иоган	1890-1917
Фёдораш Константин	-1915
Фокин Иван	-1915
Хента Павел	1892-1916
Циношенко Герасим	-1914
Чалинили Шазерсалан	1891-1916
Чарломов Ефим	-1916
Чеботарь Андрей	-1916
Чепица Андрей	1881-1917
Черепанов Михаил	1893-1917
Чиркин Василий	-1915
Шевченко Яков	-1915
Шлапак Пантелей	1893-1918
Шмелёв Сергей	-1916
Шоминович Александр	-1915
Шухов Алексей	1893-1917
Шуховфлещенко Митроф	1889-1918
Эвпица Ян	1880-1917
Юрко Иван	-1915
Яфицов Митрофан	1893-1916

м. Секешфегервар, вул. Palotai Way 82, Угорщина, Сербське православне кладовище

СУШЕНА ГРУШКА

«Щедрий вечір тобі, пане господарю...», – пливло, перегукуючись, від Зайвівки до Низької, далі – Зеленьківкою на Байрак, Стеблинівкою і відголосками чулося то на Хуторах, то на Вовкодавні. І тільки тут, на Шпилі, був день, золотило обрій сонце, і щедрувати вийшли тільки такі малі, як Мишко.

Сніг не рипів, а чвакав під чобітьми, ноги роз'їжджалися, іноді доводилося обходити величезні калюжі, що плямами вкрили став. Мати сварилася, щоб він не смів виходити на кригу, але ж йому так кортіло заглянути в ополонку, з якої вранці дядьки хватками тягали в'юнів. Хлопці казали, що у відлигу до ополонки припливали дихати карасі та сазани. Дядьків уже не було, тільки купки мулу чорніли навкруг...

Він підійшов до ополонки, поштрикав вербовим ціпком у мулові в надії, що дядьки прогавили в'юна. Та марно... хлопці, які крутилися навколо, були пильні. Мишко зняв шапку, підклавши її під торбину, щоб не намок пиріжок, якого він нащедрував у хрещеної Варки. Підмостивши ціпок під коліна і обпершись об край ополонки, він нахилився над водою... На вулиці вже смеркло, і тільки окраєць місяця, ніби граючись у піжмурки, інколи визирав з-за хмар. Йому здалося, що у воді щось ворухнулося, він схилився ще нижче, і в цей час з водяної пітьми на нього глянули чийсь банькаті очі, а над водою зі схлипом з'явився бридкий круглий рот з вусами. З переляку, намагаючись відсахнутись, Мишко розпрямив руки й відчув, як вони зісковзують у воду. З німим криком і розширеними від жаху очима він шубовснув у ополонку, як йому здалося, прямо в страшний вусатий рот. Сповзаючи у воду, ненароком зачепив великим дідовим чоботом лямку торби. У воді блаженська мамина свитка надулася пухирем і затримала худеньке тіло на поверхні, а от чоботи, набравшись води, брилами тягли вниз. Раптом смикнуло за ногу, і він відчув, як, видавлюючи з-під свитки повітря, щось тягло його на дно. Чомусь згадалося, як парубки, дістаючи з води білі квіти латаття на довгих, наче мотузки, стеблах, лякали їх, малечу – мовляв, русалки перед тим, як лоскотати, цим мотузкам зв'язують хлопцям ноги. І він, відчувши, що його справді прив'язали, несамовито закричав, але чомусь із горла виривався лише хрип. Десь у верболозі засміявся сич, а в небі либився беззубим ротом місяць... Страх і холод скували його худеньке тільце, а в голові було пусто, тільки десь у кутку билася думка про те, що він так і не попробував того пиріжка з капустою і печінкою, що залишився в торбі...

Раптом хтось смикнув його за шиворіт і, крекчучи, потяг з води. Він щосили засукав ногами і почав, намагаючись вчепитися, шкрябати об кригу нігтями рук. Та страшне чудовисько зі ставу не хотіло відпускати здобич і щосили тягло з ніг чоботи. І таки стягло, а його – виплюнуло. Мишко знесилено впав на спину, до болю в грудях на повні легені хапаючи повітря, і не міг надихатися.

«Вставай хутчіше, простудишся», – озався з-за спини писклявий дівчачий голос – це була Санька, його ровесниця з Ковалівки.

Він схопився на ноги і відчув, що босий, але страх не дозволяв навіть глянути на ополонку. Схвативши шапку, почав мацати навколо, шукаючи торбу, і... не знаходив. У розпачі підкосилися ноги, і він плачучи сів на кригу.

Санька смикала за комір, даремно намагаючись його підняти. А він, давлячись слізьми, все повторював: «Пиріжок з капустою... Хрещена... Пиріжок з капустою... Хрещена...». Санька, з зусиллям розтиснувши його зведений холодом кулачок, щось туди вклала і теж заплакала примовляючи: «Біжи, Михасику, біжи, а то замерзнеш. Хто ж тоді мене посватає?». Це в неї виходило так жалібно, що йому стало соромно перед

дівчиськом, і він, звівшись на ноги, оглядаючись побіг на Новохатківку, де, кліпаючи підсліпуватими очима, бовваніла їхня хата.

Ні відпарюючи його в шапку, ні розтираючи на лежанці зашпори, Ганна так і не змогла розжати стиснутий кулачок сина. І тільки угрівшись на печі, засинаючи, той випустив із долоньки на черінь суху грушку-дичку.

Радіючи, що син врятувався, Ганна не сварила малого, тільки потайки посміхалася над його розповіддю про страшного водяника, який стягнув чоботи і вкрав торбу з пиріжком. Ще вдосвіта Матвій виловив хваткою і чоботи, і торбу з в'юнами, які за ніч наповзли туди смакувати пиріжком з капустою...

Одужавши від простуди, Мишко відніс в подарунок Саньці Рудька, кумедне руде пуця. Та ще пообіцяв посватати її, коли виросте. А от грушку так і не зміг з'їсти, залишивши, як оберіг. От і зараз, лежачи в промерзлому шанці на узліссі, через поле від своєї хати, він тримав її в пальцях, нюхаючи, пропахлу махоркою, і вдавалося йому, що чує запах грушевого цвіту...

Того цвіту, якого так і не дочекалися через рік після його пригоди ні мати, ні дід, ні сотні макіївчан, яких звів до однієї величезної могили дід Марощук. Та й не дід, як потім виявилось, він був, то його передчасно зістарила страшна робота, яку мусив робити, рятуючи своє життя. Та не врятувався, знайшли згодом у петлі. Все жалівся під чарку, що душить його по ночах те дівчисько, що прикопав колись напівживу...

Не втекла від голоду й Санька... збожеволіла, ледве вирвавшись з рук сусідки, коли шукала Рудька... Ще довго ставила хрестика над його закопаними кісточками.

Вони вижили, але в їх душі вселився страх. Вже ніхто не писав колючі вірші про Сталіна, вже ніхто не співав частушок про нього, та й взагалі довго ніхто не співав.

Село давило на Михайла, і тільки-но трапилася нагода, він зголосився до армії. Тільки тут, «стойко перенося все тяготи і лішення воєнної служби», він забувався від нав'язливого питання: «Хто убив його матір, діда, друзів? Хто убив його дитинство?». Це вже потім, після Фінської, недовчившись у піхотному училищі та потрапивши в м'ясорубку перших воєнних місяців після оточення, розжалування і штрафної роти, йому було не до копирсання в душі. Мета була одна – вижити. Вижити, щоб повернутися до такого тепер рідного села; обійняти батька, сестру; поцілувати землю, по якій бігав босоніж; піти з вудкою до ставу і відібрати у водяного свій дитячий страх.

Михайло посміхнувся, згадуючи ту давню пригоду, і відразу ж посмурнів, пригадавши Саньку.

У долі свої примхи, відступаючи пройшов за якийсь десяток кілометрів від Макіївки, виводячи товаришів ярами Грабського лісу з оточення. Потім гра в піжмурки зі смертю в штрафній роті, інколи в піддавки, та диви – вижив. А коли, форсувавши Дніпро, їх перекинули на північ Кіровоградщини, у нього зажевірла надія, яка переросла у нав'язливе бажання визволити Макіївку. І коли вони почали звільняти одне за одним: Баландине, Вербівку, Телепине, Пастирське, він став одержимий ідеєю першим увірватися в рідне село.

За спиною загомоніли, то з Пастерки підтягнувся обоз старшини з набоями і спиртом – значить, скоро наступ.

Михайло розумів, наскільки безглуздо обрана позиція для наступу. Навколо ліс, а їх виведуть у чисте поле, яке прострілюється майже з усіх куточків села. Звечора, було,

рипнувся до командира роти, щойно призначеного на місце пораненого Вертюхова, та годі було достукатись до затуманеного після обмивання посади розуму. Більше того, знову дорікнули штрафною ротою. Тепер от лежить на узліссі і, затамувавши подих, вдивляється у проступаючий через ранкові сутінки силует стріхи рідної хати, що причаїлася за садком.

За спинами затупотіло, старшина з двома бійцями розносив спирт. Слідом прогупотів чобітьми комвзводу, на ходу вигукуючи: «Пріготовіться. По сигналу зельоной ракети націнаєм атаку!». Раптом почало моросити в перемішку зі снігом – це шанс, подумав Михайло, і тут же зашипіла в сірому небі ракета. Як уже не раз це бувало з ним, час уповільнився. Ось він відточеним рухом, мов пружиною, викидає тіло із шанця. Ось він стрибає через канаву. Ось біжить полем, а навколо – тиша.

Вони бігли в повній тиші крізь біле марево снігу. Сніг не рипів, а чвакав під чобітьми, ноги роз'їжджалися, ступаючи на проталинах, що плямами вкрили поле. З кожним кроком, як на фотопапері, все чіткіше проявлялося рідне обійстя. Гупали кирзачі, гупало серце, і він уже не кроками, а його ударами міряв відстань до рідного двору. І раптом біле полотно розцвіло жовто-червоними хрестиками, а ранкова тиша тріснула, як розбита шибка. Ріденьку канву сніжинок враз проткнули тисячі голок з червоними нитками трасерів. Відчувалась рука майстрині – тітка Смерть так вправно гаптувала, що за якусь мить не одна сіра шинель розцвіла червоними маками. А він все біг, потім, побачивши, що поруч нікого, перейшов на крок. Йому щось кричали, та він не чув, він був далеко... Він біг кригою Старого ставу, і його босі задубілі ноги кололи вістря зламаних очеретин. Він біг греблею, не відчуваючи болю в збитих об груддя нігтів. У спину йому гукала Санька: «Біжи, Михасику, біжиини...!», а на зустріч з двору бігла розхристана мати й гукала: «Біжи, синку, біжиини...!». А він уже не міг бігти, не вистачало повітря, кололо в боку, і він пішов підтюпцем... У чергове спіткнувшись – упав. Гострий біль пронизав груди, і він провалився в темряву... Отямився від відчуття тепла, що стікало по тілу. Розплющив очі, а над ним нависала мати з білим полотняним рушником, вишитим червоним хрестиком... Вона огорнула тим рушником худеньке тільце, і йому стало так спокійно, тіло розслабилося, і лише долонька стискала в кулачку сушену грушку.

...Він отямився від відчуття тепла, що стікало по тілу. Розплющив очі, а над ним нависало небо з білим рушником снігу, вишитим чорним хрестиком... Його огортало тим рушником, і йому стало так спокійно, тіло розслабилося, і лише груба солдатська долоня стискала в кулаку сушену грушку.

Полем, як примара, снувала жінка, на другім краю села ще гриміли постріли, і від них, здригаючись, тулився до її ніг рудий собака. Вона ходила від одного припорошеного тіла до іншого, зупинившись присіла, потім стала навколішки, згортаючи з обличчя сніг і раптом завмерши, заголосила: «Михасикууу...», і луною завив рудий пес.

Їх хоронили на узліссі, у дворі лісної садиби, розкопавши старий льох. Санька намагалася відібрати Михайлове тіло, а коли її прогнали, привела Гальку, його сестру. Та старший похоронної команди був невблаганний: «Он боец Красной Армии і должен быть похоронен в братской могиле».

Декілька років ту могилу доглядали, допоки серед літа не надійшла вказівка перепоховати прах у центр села. Дорослі були в полі, тому й доручили цю справу дідам і підліткам. Зробили, як змогли – діди ледь стримували зляканих коней, а дівчата ледве

трималися від смороду. Багром натягали, стільки змогли, кісток, забили в ящики й урочисто, із залпом салюту, перепоховали. Могили на узліссі розрівняли й забули. Тільки в поминальний день на її місці хтось виривав кропиву та клав вузлик з панахидкою.

А через кілька років з могили проросла груша-дичка, і згодом, щовесни, над могилою буяв білий цвіт, як фата нареченої. А ще пастухи почали помічати під тією грушею жінку з рудим собакою. Весною вона сиділа під грушею, вся обсипана пелюстками. В жнива вона збирала груші. А на Василя поле до лісу перечеркувала нитка слідів, жіночих і собачих, а на горбику снігу, під грушею, залишалася пригріщ сушених грушок-дичок.

23.12.2019 р., 00.02

СПОКУТА

Одного вересневого вечора, колійний наглядач залізниці Петро Чуприна привів з полустанку до своєї господи, що тулилася край села попід залізницею, незнайомця. Той назвався Іваном. Він відстав від потяга і чекав попутного, тож Петро, пожалівши, запросив додому, переночувати. Був це кремезний чолов'яга з небритою щетиною на важкій щелепі обтягнутій обвітреною, наче видубленою шкірою та з мереженими наколотими перстнями пальцями рук.

Коли чоловіки умивалися з дороги, шестирічний син Петра, Олесь з острахом розглядав на руці дядька витатувану карту винового туза з якої на нього скалився череп.

Поки за доброю українською традицією, Петрова дружина Ганна накривала стола, старшу доньку-підлітка, Оксанку послали до сусідів за пляшкою бурячихи.

Іван дістав з кишені пачку цигарок і нікого не питаючись дозволу, запалив, пустивши через губу у стелю тугу цівку диму. Петро не курих, та гостеві посоромився перечити. Змовчала і Ганна, лише пересадила якомога далі на лежанку малого Олеся.

Після третьої чарки гість розв'язав язика і почав лихословити та кидати масні погляди на жінку. А коли вхопив за руку Оксану, Петрові урвався терпець. Він схопився з-за столу, перекинувши ослона, та гість виявився спритнішим. Іванів кулак поцілів Петрові в перенісся і той, заточуючись, упав навznak, потилицею на поріг... і затих. Ганна, що було кинулася рятувати доньку, від штурхана в груди посунулася в підпіччя загрибаючи розкинутими руками з припічка глечики та рогачі з кочергами. Осатанілий Іван згріб дівчисько в обійми й обдаючи смородом цибулі та перегаром став жадібно цілувати стиснуті в огиді, побілілі губи. Потім кинув її на лежанку, збивши з ніг

переляканого Олеся і заходився шматувати на ній одяг. Оксана пручалася, дряпалася аж поки той, не тріснув її долонею по щоці, та так, що в неї закотилися під лоба очі.

Вдовольнивши свою похіть Іван застебнув ширіньку і повернувся до столу. Вилив з пляшки у гранчастий стакан залишки бурячихи, хукнув і влив її в горло. Занюхав шкуринкою хліба, сьорбнув навхильці з глечика ряжанки й, зі смаком, ригнувши, згорнув зі столу все, що на ньому стояло. Черепки з тріском розлетілися по хаті. Сахнувся злякано Олесь, а нажахана Оксана, скорчившись від болю, ховала свою голову в його долоньках. Відставивши ослона, та піднявши з Ганни рогачі, що навхрест лежали на ній, Іван підхопив її непритомне тіло попідруки й кинув на стола. Від удару жінка застогнала й опритомніла. Посоловілими очима вона нестямно переводила погляд, то на Петрову голову у калюжі крові, то на скорчене тіло доньки, то на блюдця переляканих очей на зарюмсаному обличчі сина. Від побаченого вона, мовби, оніміла і навіть не зойкнула, не застогнала коли сп'янілий від самогонки та безкарності приبلуда увійшов у неї скривавленим трутнем. Лишень безвольне тіло здригалося від поштовхів та кривавилися здерті об стільницю нігті. І тільки тоді, як Іван заревів по звірячому, виливаючи в останньому поштовху, в її лоно своє сім'я, вона закусила губу і підборіддям потекла тонка цівка крові.

За вікном в пільмі жеврів вогник цигарки, Олесь, злякано озираючись на розпластане тіло батька, зсунувся з лежанки, підійшов до столу і потягнув подола спідниці, прикриваючи білі материні стегна, що пониклими крилами звисали зі столу. Раптом, з гуркотом розчинилися сінешні двері й над хлопцем нависнув темний силует страшного зайди.

- А ти, засранцю, чого під ногами повзаєш? А ну, геть...

Хлопчик, сахнувшись, перечепився через чаплію і впав на долівку. Злякано відповзаючи, натрапив долонею на рогатище. З переляку, не усвідомлюючи, що робить, він штурхнув ним чоловікові межі ноги. Той, завив від болю, вихватив рогача і як списом ударив ним малому в голову. Та в сутінках не вцілив і затиснув хлопцю шию. Олесь, задихаючись, прохрипів: «Мамо...». Цей хрип вивів Ганну з оціпеніння і вона, звелася на лікті. В темній хаті вгадувалися лише силуети. Не розуміючи, що діється, вона прошепотіла розпухлими від укусів губами: «Благаю! Заради всього святого, не вбивай сина». Цієї миті вистачило, щоб шал в Іванових грудях спав і він висмикнув рогача з долівки. Всі завмерли спостерігаючи за чоловіком. А той, огледівшись по хаті, побачив на миснику гасовку. Чиркнув у тиші сірник і на стінах затанцювали злякані тіні, а з долівки почулося: «Води!».

– Води, кажеш? Озирнувся на голос страшний гість. – Зараз напою. І злорадно оскалившись, поліз рукою до матні. У дзюркіт сечі вплелися дитячі схлипи. Справивши нужду, Іван взяв гасовку і переступаючи через Олеся, потім через тіло Петра, зайшов до світлиці.

Поки він був у іншій кімнаті, Ганна зсунулася зі столу і, рачкуючи, підповзла до сина. На мить пригорнула дитя до грудей, на яких висіло дрантя кофтини, а потім, похапцем, запхала його в підпідчя і затулила спиною.

Якийсь час Івана не було, тільки чулося шарудіння та стук віка скрині. А коли повернувся, то тримав на лівій руці вузол збіжжя з якого стриміли рукава піджака, китиці хустки та випирали каблуки чобіт і черевиків, а в кулаці стискав жмут карбованців. Дійшовши до дверей у сіни він було замахнувся у намірі розбити об долівку гасовку та, чомусь, передумав. Поставив її на стіл, дістав з потайної кишені

світлину, глянув на неї, посміхнувся і, потягнувшись через стола, застромив її за рамку портрета Сталіна, і мовив:

– Гаразд, живіть. Я засіяв вас, тож коли, в котроїсь з вас народиться син назвете Іваном. А коли підросте, то покажете хто його батько. Та не здумайте вишкребти, бо повернуся і вб'ю цього обісцяного пущівірінка.

Двері з гуркотом зачинилися погасивши лампу. На якусь мить в хаті завмерла тиша, а потім почулося жіноче квиління, що переросло в нелюдське завивання.

Сусіди ледве відволали Ганну, викликали міліцію та вбивці й слід прохолов. Про світлину мати з донькою змовчали, а Олесь з переляку онімів...

На сороковий день повернувшись з кладовища, Ганна стала поратися коло печі, коли відчула, як по тілу розлилася млість, а до горла підступила нудота. Те, чого вона боялася таки сталося. Вона почала розпитувати доньку і зрозуміла, що та теж носить під серцем дитя вбивці батька. Поки жінка голосила, нарікаючи на злу долю, Оксана зникла. А за пів години, Олесь, що пішов на пошуки, знайшов її в клуні повішеною. З переляку він почав говорити, хоч і сильно заїкаючись.

Хоронили Оксану сусіди. Ганна ж, потрапила до психіатричної лікарні, а Олесь прихистила тітка.

Хлопця вона жаліла, як сина, бо ж своїх дітей не мала – з чоловіками на селі було сутожно, війна прополола їх посіви наполовину. Та, не жаліла вулиця. Сусідські діти, з половини безбатченки, за час повоєнного лихоліття стали жорстокими. Тож прознавши подробиці трагедії, що трапилася у господі Петра і Ганни, прозвали його Сашком обісцяним. А що був ще й заїкою, то насміхалися та знущалися з нього, хто як міг.

За рік повернулася до села Ганна. Йшла вона з полустанку з дитинчам на руках, ні до кого не вітаючись, а вслід малоохольній хрестилися сусідки.

Сашка вона не признала. Тож ще з пів року він жив у тітки.

З часом, здоровий глузд повернувся до Ганни, тоді ж вона забрала додому й Олесь. Потрібно було якось жити, тож жінка мусила йти на роботу, а догляд за братом ліг на його дитячі плечі. Він його і годував, і пеленав, і прав пелюшки, аж доки на вулиці з нього не почали насміхатися, що він глядить байстрюка, чий батько зробив його сиротою. Ця звістка, назавжди, проорала між братами глибоку борозну злоби. Вона була взаємною і з роками перетворилася на глибоке провалля.

Декілька разів, спересердя, Сашко намагався рвати вицвілу фотокартку що висіла на покуті та мати завжди заходила істеричним плачем залякуючи сина неминучою смертю. Потім спробувала давити на жалість, мов: «Якщо в тебе немає батька, то хай хоч в Івася буде. Твого не повернути, так навіщо у невинного дитяти відбирати?». А коли, в 1956 році, після розвінчання культу Сталіна, старший син викинув його портрет разом з Івановою світлиною до печі, то Ганна обпікаючись врятувала її. Тоді ж вона вперше підняла на нього руку. Це було останньою краплею в переповнену образами чашу терпіння Олесевої душі. Він втік з дому, заховався на полустанку в один із вагонів, що стояли в тупику і заснув. А заснувши незчувся, як вагон підчепили до потяга... Проснувся серед ночі від холоду і голоду та гуркоту коліс, що несли його по залізниці в невідомість.

Ганна сиділа біля вікна і дивилася на засніжене поле за околицею за яким, на видноколі, ніби розділяючи землю і небо чорніла нитка залізниці. Саме вона розділила

її життя на до і після. До – було важким, голодним, часто небезпечним, та в ньому завжди була надія. Після не мало нічого крім страху, бо він був сильніший за біль від смерті чоловіка і приниження; сильнішим за втрату доньки. Бо цей страх був за сина. Сина, який був єдиним вузликом, що в'язав нитки її сплутаної пережитим свідомості з пам'яттю про минуле. Та вона сама його розрубала, коли підняла на нього руку. Він втік і вона каралася почуттям провини та якось непомітно переконала себе, що так буде краще. Що хоч він і втік від неї, та він втік, і від нього, того страшного, і ненависного, котрий зламав її життя. Тому вона, навіть не намагалася шукати Олеса. Але звільнившись від одного страху, її життя наповнилося іншим, страхом за її «мізинчика». Він був небажаним, бо зачала його від вбивці свого чоловіка і доньки. Та народивши й приклавши до своїх грудей його вимогливі уста, прикипіла серцем навіки. Розумом приймала дійсність того, що це дитя було зозуленням, яке виштовхало з її гнізда доньку і сина. Але, як і пташка, не змогла нічого з цим зробити.

Жили вони сутужно та Івася Ганна не обділяла. Ріс він не в розкоші та нічим не вирізнявся від однолітків, крім хіба що, не дитячою жорстокістю. Якщо встрявав у бійку, то бився до крові, а що вдався в батька, був кремезним, то частіше, кров була чужою. Так, з часом, став верховодити серед ровесників на вулиці, а пізніше і в селі. Разом з тим, це не заважало йому гарно вчитися. Книги, що залишилися від старшого брата, перечитав, ледве не відразу, як навчився читати, а класу з сьомого почав учащати до сільської бібліотеки де перечитував всі підшивки газет та журналів. Особливо любляв розглядати фото партійних і комсомольських керівників, якими строкатили передовиці. От тоді й зародилася в його дитячій душі мрія – вибитися в люди. Він гнітився домашніми клопotaми й при першій же нагоді тікав, то грати у футбол, волейбол чи писати стінгазету. Тож, Ганні доводилося самій поратися по господі. Вона, як ніхто інший, відповідала побутуючій в той час частівці: «Я корова, я і бик, я і баба, і мужик». Робота висушила, колись гарну жінку на тараню, та вона не нарікала – головне, щоб син був нагодований, одягнений не гірше за інших. Ганна заперечувала нарікання сусідів на його ледарство, закривала очі на брехливість. Захищала сина від всього неприємного так, що й не помітила, коли її пестунчик, який любив горнутися до неї засинаючи під казку, який лестощами виманював бажане, виріс у цинічного і нахабного підлітка. І тільки тоді, коли, якогось вечора, повернувшись додому він, не обізвався до неї, а мовчки став перед фотографією батька, довго вдивлявся, а потім так зневажливо глянув їй у вічі, вона впізнала у ньому Івана.

Відтоді Івась пустився берега, з його мови зникло слово «мамо», інакше, як «ти», до неї він уже не звертався. Вона здогадувалася, що йому розповіли історію народження, намагалася з ним порозумітися та марно. Так вони прожили рік. Івась закінчив восьмий клас з похвальною грамотою і подався до міста в кооперативний технікум.

Прощалися холодно. Ганна стримувала сльози, а Іван мовчки збирав речі. Зібравшись, витягнув з-за рамки портрета Брежнєва батькову світлину і мовивши: «Прощай!», ступив за поріг.

– Сину! – було кинулася вслід жінка, та так і вклякла на порозі, бо з двору йшов не її син, а той чоловік, що з корінням вирвав чорнобривці її щастя і кинув на узбіччя долі.

Івась не приїжджав, не писав і вона, не стерпіла розлуки, зазбиралася до обласного центру. Довго блукала з повним кошиком гостинців вулицями гамірливого «мурашника», лякаючись метушливих містян та крикливих трамваїв. А коли, нарешті, знайшла гуртожиток, то ледве не задихнулася від почутого. На її запитання, де знайти

Івана Чуприну, вахтерша заторохтіла: «А хто ж це про нашого сироту згадав? Ви, мабуть, сусідка, чи якась родичка? А Ваня, хоч і виріс без батьків, такий молодець. І відмінник і активіст, комсорг, дружинник, член бюро райкому комсомолу». Ганні забракло повітря, серце зайшлося, затріпотіло і її огорнула темрява.

За два тижні, що жінка провела в лікарні, лікуючи серцеву недугу, Івась ні разу не навідався. Сестрі, що приїхала її провідати й поривалася знайти племінника, вона збрехала, що Івась у студентському загоні. З того часу її душу затопило багно безнадії, а ще, ночами, гриз серце злий щур провини перед Олесем.

Так минуло три роки, аж поки, одного дня, поштарка Галька зі словами: «Краще б ти, його вишкребла», не кинула на стіл обласну газету. У рубриці «На сторожі закону» була замітка «Студент кооперативного технікуму з друзями згвалтував неповнолітню першокурсницю», а на світлині, на лаві підсудних, серед інших, сидів її син.

В глухій тайзі за Уральськими горами, за густим мережевом колючого дроту, кілька зеків, що насмілилися на «ривок», «перетирали» кого з первоходів обрати на роль «кабанчика». Жереб випав на Чуба, молодого, кремезного парубка, що прибув етапом з України. Його ще не встигли «опустити», а що був кремезним, то міг і мулом побути, і наїдку з нього було більше.

Іван, наслухавшись про долю, що чекала його найближчим часом, радо прийняв пропозицію бувалих зеків і «підірвався» разом з ними.

Втеча пройшла вдало. Непогода і нетиповий маршрут збили переслідувачів зі сліду і вже на третій день вони «мостирили» плота, щоб сплавлятися по воді. Наступного дня, братва занудьгувала і наполяглися на Туза, що був у них за «бугра», аби той дозволив випити спирту, що був у сидорі на випадок поранення. Той вагався, та спокійна течія, високі останці по берегах річки та глуха тайга за ними, а ще більше наполегливість братви, розчулили бувалого зека. На заготовлену ще з зони снасть вони піймали декілька хариусів і розклавши маленьке вогнище на пласкому камені прямо на плоту, почали їх пекти. Все б нічого, та спирт легко здолав виснажені організми та притупив увагу. Тож коли за поворотом дзеркальне плесо забурунилося, ніхто на це не звернув уваги. Схаменулися запізно – сильний удар об камінь розтрощив вутлого плота і бурхливий потік підхопив безпорадні тіла, раз по раз вдаряючи ними об слизькі камені. Їх голови, як поплавки, то з'являлися над поверхнею, то різко зникали.

Купаючись в променях скупого на тепло осіннього сонця в глибокій синяві неба плив беркут спостерігаючи за двома чорними силуетами, що розпласталися на облизаних водою каменях обабіч річки. Ось один з них ворухнувся, звівся на коліна, огледівся, потім підвівся і похитуючись побрів на інший берег. Птахи не мають емоцій, тож втративши здобич, беркут ковзнув за сопку.

Два Івани, Туз і Чуб – вижили, та опинилися серед тайги мокрі й голодні. В Туза, дивом, вціліло кресало та сили вистачило тільки, щоб наламати лапняку і вони, попадавши на нього безсило – поснули.

Івась проснувся від тепла, що ніжним язиком лизало його сирий одяг. Відкрив очі. Навпроти, за вогнищем сидів Туз, і свердлив його поглядом. Хлопцеві стало моторошно.

Туз, ти чого? – обізвався Івась.

Та так, задумався. – Мовив той, знічев'я граючись заточеною на лезо ложкою. –

Ложка є, а їсти нею нема чого. Парадокс, правда ж?

Наляканий парубок спав у впівочка, та вранці знову прогавив, коли проснувся Туз. Щоб вгамувати голод, вони напилися з річки, та пішли вниз за течією в пошуках речей.

Їм пощастило – вони знайшли сидора та одного розкислого у воді черевика.

Туз розумів, що харчів вистачить на декілька днів, але залишатися самому серед лісу йому не кортіло. Та голод не тітка і сьомого дня, з печери, де втікачі сховалися від холодної мряки, потягло смаженим м'ясом. А ще, за якийсь час, тайгу розбудив нелюдський стогін-крик. Перебираючи одяг «кабанчика», Туз натрапив на осмалену світлину з якої на нього дивився він же двадцятирічної давності.

Біля вогнища на березі річки сидів Олесь. Помішуючи в казанку вариво він позирав на усіяне зорями небо. Високі ялини стіною стояли навколо і здавалося, що він дивиться на зорі у гігантський телескоп, такі вони були яскраві й близькі. Погляд ковзав Чумацьким шляхом вишукуючи знайомі сузір'я. Вперше про них він почув від батька, а пізніше в Уральському гірничому університеті. Хоч і вчив там про «Млечний путь» та батькова наука укорінилася в душі глибше. Спогад про батька, закономірно, перетік у спогад про родину. Задавлений за двадцять років біль образи не минув, а лише зарубцювався. Він любив матір та не міг пробачити її рабську покору перед страхом, що поселив, разом зі своїм сім'ям, в неї той страшний чоловік. За спогадами він прогавив, коли руку лизнув язик полум'я, з несподіванки впустив ложку і вона дзенькнула об казанок, розбудивши Гаркушу. Собака підняв голову, запитально глянув на господаря, позіхнув і знову поклав її на лапи. Олесь спустився до води, обмити руку та ложку. Холодна вода остудила тіло та заболіла душа, бо згадалося, як студила у відрі з водою обпечені руки мати, коли витягувала з печі портрет Сталіна зі світлиною вбивці його батька за рамкою. Йому й досі болів той її ляпас, що його одвісила вона мокрою долонею. А як боляче і страшно було йому тоді, вночі, у вагоні, куди він заліз втікаючи з дому. Він прокинувся серед темряви й гуркоту коліс від холоду і болю, вдарившись головою об край ящика при гальмуванні потяга. Згадалося, як залюбки носив батькові на роботу вузлик з обідом, як проводжав поглядом потяги. Він заздрих машиністам паротягів – це ж скільки цікавого вони бачать в дорозі й мріяв, що колись, і він помандрує залізницею. Та від тієї мандрівки-втечі у яку він пустився до цього часу тілом йдуть дрижаки. Вагон виявився закритим ззовні й він, як у пастці, без їжі, й води, паралізований страхом і невідомістю, час від часу впадаючи в небуття, просидів три доби. Знайшли його геологи, що вирішили перевірити чи не завалилися штабелі ящиків з обладнанням та інструментами. Нагодували, обмили й забрали до себе в теплушку. Так він і потрапив на Урал. У Свердловську хотіли здати його міліції та він втік і, сховавшись під брезент одного з автомобілів, заїхав з геологічною партією в степ аж за Куйбишев.

Роботи у геологів було багато, до «цивілізації» далеко, тож до осені Олесь залишився на буровій. До нього ставилися добре всі та найближче він зійшовся з Йосипом Савицьким родом з Хмельниччини. Той, щойно закінчив Львівський політехнічний інститут і за направленням працював у «Куйбишевнафті» інженером з дослідження свердловин. Йосип став для хлопця і старшим братом, і батьком. Лише йому одному він довіряв правду про свою втечу. Він же й допоміг влаштувати Олесь в школу-інтернат, на які, з подачі Микити Хрущова пішла мода. Справа була нова, законодавчо не врегульована, та й батьки нехотя відпускали своїх дітей – це ж, як не крути, додаткові

робочі руки. Тож добираючи некомплект, директори були не надто прискіпливі. Йосипові вдалося влаштувати Олесь в один з перших таких інтернатів, як сироту, назвавшись далеким родичем батька, що загинув. Згодилися, прийняти ще й тому, що втікаючи з дому, Олесь прихопив метрику і довідку, що йому видала сільрада, для оформлення тіткою опіки над ним.

Сирітство, загартування вулицею, робота з геологами, а він не дарма мав свій шматок хліба, його оформили помічником повара, давали фору перед ровесниками. Пів року спокійного життя в експедиції пішли Олесю на користь, він став нормально розмовляти й заїкався лише при хвилюванні.

На канікули його забирав або Йосип, або начальник експедиції дядько Жорж. Так він познайомився з містом на Неві. А влітку їздив з ними в експедицію. Тож на час закінчення школи він був не тільки самостійним і матеріально забезпеченим, а й досвідченим геологом. Сумнівів у виборі професії не було. Рекомендація, що йому дав Йосип, а він, на той час, уже працював старшим геологом нафтогазодобувного управління, дозволила Олесю, без перешкод вступити до Свердловського гірничого інституту.

Учився Олесь залюбки й легко – досвід набутий в експедиціях давався взнаки. Та літніх канікул чекав з нетерпінням. Після роботи в степу, тайга йому здавалася скринею скарбів. Уже після першого курсу, його зарахували до експедиції з пошуку нових сировинних родовищ, де він познайомився зі Стефаном. Паняк, щойно закінчив Львівський університет і був направлений на Урал. П'ять років різниці у віці не стали на заваді їм заприятелювати. Якщо Йосип, був за старшого брата, наставника, то Стефан був другом. Від нього, хоч і потайки, Олесь дізнався про боротьбу за самостійність на західних теренах України. Про ту жертвовність, яку являли його земляки впродовж десятиліття. Згадував і про Холодний Яр на батьківщині Олесь, про республіку холодноряців з яких УПА брало приклад. Це стало несподіванкою для хлопця, ніколи раніше йому не доводилося про це чути. В парних походах тайгою, Паняк навчив його українських пісень і вони вечорами, біля вогнища, співали їх у два голоси. Вісім років друзі пропрацювали разом, аж поки Стефана не перевели на викладацьку роботу. В цьогорічній експедиції, Чуприна зайняв його місце. Після кількох років роботи пліч-о-пліч, було самотньо. Та тайга не давала часу на нудьгу. От і тепер він вибрав для себе найскладніший маршрут.

Його розбудив Гаркуша, що спав під боком. Собака стояв напружено, сторожко вслухаючись в ніч. Аж раптом, приглушений шумом ялинових крон, почувся людський крик з нотками відчаю. Олесь відчув, як спиною поповзли мурахи.

Ловлячи промені осіннього сонця, що пробивалися з-за густих крон дерев, Олесь розглядав зібрані за день зразки мінералів коли, з густого чагарнику ліщини, де собака полював собі здобич на вечерю, почувся гавкіт. Гаркуша попереджав господаря про чужака і з його голосу відчувалося, що це був не чотириногий звір. Чуприна підсунув ближче до себе рушницю і став чекати. Невдовзі, вухо вловило тріск сучків і на поляну, де отаборився геолог, вийшов чоловік. Шмаття зеківського одягу клаптями висіли на кремезному, але виснаженому тілі.

Місяць по тому.

Ви вільні, товаришу Чуприна. Слідство дійшло висновку, що Ви діяли в межах оправданої самооборони. Вбитий Вами чоловік опізнаний, як організатор втечі з колонії, розбійник рецидивіст, Іван Брянцев на прізвисько Туз. Залишки тіла, виявлені

в його наплічнику, належали одному з втікачів, вашому однофамільцю, Івану Чуприні на прізвисько Чуб, засудженому за зґвалтування. Службовий собака, привів до печери, де вони зупинялися з Тузом і де той зарізав, та розчленував парубка. Допитані в колонії свідки підтвердили, що Чуба від самого початку було обрано на роль «кабанчика».

Згодом в Україні.

На видноколі, за високим насипом залізниці, що підковою огинала село, догоряло вечірнє сонце. На старому цвинтарі, серед здичавілих вишень, біля трьох давно неприбраних, зарослих барвінком гробниць сидів молодий чоловік, як дві краплини схожий на того, чий портрет висів на одному з хрестів. Суголося коників сукало з його спогадів нитку смутку. Щоб розірвати її, і облегшити свою душу, чоловік витягнув з нагрудної кишені шматок картону з тьмяним портретом, поклав його на гроб і підпаливши, мовив:

– Я спокутав ваші помилки. Я взяв гріх на душу, та помстився. За наші з вами приниження, смерть і страх. Тож спочивайте впокоєні.

Він дивився, як кволий язичок полум'я злизав з портрета вицвілі риси обличчя і гаснучи пустив у ранні сутінки сиву цівку. Від диму заціпало в очах, неголеною щогою покотилася сльоза.

01-12, 17.11.2021 р.

СВЯТВЕЧІР

Наближався Святвечір. Вгомонивши свій біг лабіринтами повсякденних клопотів, зайшов на кухню, де сичали і шкварчали на плиті різдв'яні страви.

– Намни маку, – кинула через плече дружина.

Згадавши, як це донедавна робила мама, вирішив і собі почаклувати. Дістав привезену з села макітру, витягнув власноруч зробленого тридцять років тому мамі на подарунок макогона, кинув на підлогу кухвайку і почав святодійство.

Тук-тук, – глухо стукав макогін об макітру, тихо шелестів по стінках мак, навіваючи спогади.

...Шарудів по вікну сніг, глухо стукав об макітру макогін – мама м'яла мак.

– Синку, а подай ложку, макогона обшкребу.

– Мам, а можна я його оближу?

– Не давай, Марусько, лисим буде, – обізвалася з лежанки баба Харита.

– Як дядько Іван?

– Як Іван.

– А що, баба Гапка не казала йому, щоб не лизав?

– Казала.

– А навіщо ж він лизав?

– Неслухняний, напевно, був.

– Маріє, візьми дідуха, а я сніг відкидаю, – почувся з ганку батьковий голос. Мете й мете... Намело, що завтра й колядники не втраплять.

– Синку, сходи в сіни, візьми в батька дідуха...

– А ну бери, синку, та неси на покуття, – батько подав мені з-за порогу, ледве не вищого за мене, снопа, який пах клунею, літом, сокирками, і я поніс його через хату у куток, на лаву. Остюки кололи мого носа, а в маківках щось таємниче шаруділо, як сніг за вікном...

Тихо шепотів у макітрі мак, закручуючись під макогоном у галактичну спіраль Всесвіту. Тук-тук, – стукала ложкою об горщик дружина, помішуючи кутю, а здавалося, що то стукають душі рідних, що прилетіли цього вечора на кутю.

Заходьте всі! Всі, кого знав, і кого не знав! Ті, чиїм теплом ще грів руки макогін, і ті, хто своїм подихом лише ворухить полум'я свічки. Сідайте рядочком, отут, на покуті, біля свічечки під іконкою – будемо вечеряти.

06.01.2022